

***** เกล็ดวิชาการแปล *****

แปลจาก
เรื่อง
เรื่อง
เรื่อง
เรื่อง

อุบลรัตน์ พันธุมิบุตร

***** คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ *****

คำนำ

มหาวิทยาลัยในบางประเทศเช่น อังกฤษ จีน ญี่ปุ่นมีการเรียนการสอนภาษาพม่าในระดับปริญญาตรีและบัณฑิตศึกษา มีการจัดทำตำราเพื่อใช้พัฒนาทักษะภาษาพม่าอย่างเป็นระบบมานานแล้ว แต่ในประเทศไทย เนื่องจากผู้รู้ภาษาพม่ามีจำนวนน้อย ตำราภาษาพม่าที่เขียนเป็นภาษาไทยจึงค่อนข้างหายาก

ยังเป็นทักษะระดับสูงคือ ทักษะการแปล ที่ผ่านมายังไม่มีผู้ใดจัดทำตำราการแปลไว้ ผู้เขียนจึงได้เริ่มจากทำวิจัยวิเคราะห์ข้อผิดพลาดการใช้ภาษาพม่าของนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นเบื้องต้น โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากนักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนภาษาพม่าในกระบวนวิชาต่างๆ ข้อมูลเกี่ยวกับการวิเคราะห์ข้อผิดพลาดของผู้เรียนโดยเฉพาะการแปลซึ่งเป็นแบบฝึกหัดแทรกอยู่ในเนื้อหากระบวนวิชาหลายกระบวนวิชา เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการจัดทำตำรา อีกทั้งเมื่อเปิดสอนวิชาการแปลภาษาพม่าเป็นภาษาไทยก็ยิ่งทำให้ได้ข้อมูลมากขึ้น ผู้เขียนจึงได้รวบรวมข้อมูลทั้งหมดมาประกอบในการจัดทำตำราเล่มนี้ นอกเหนือจากใช้สอนในกระบวนวิชาการแปลภาษาพม่าเป็นภาษาไทย (ม.พ. 020341) คาดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจการแปลภาษาพม่าในวงกว้าง

ขอขอบคุณผู้ที่ช่วยการจัดทำตำราเสร็จสมบูรณ์ได้แก่ Professor Dr.Mathias Jenny ผู้เชี่ยวชาญภาษาพม่า มอญ และไทยแห่ง University of Zurich ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ กรุณารับเป็นผู้ทรงคุณวุฒิให้ขอแนะนำอันเป็นประโยชน์ยิ่ง อาจารย์ ดร.อัมพิกา รัตนพิทักษ์ หัวหน้าศูนย์เมียนมาร์ ให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ด้วยดีเสมอมา อาจารย์ Yamin Shwesin Htaik อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญชาวพม่าของสาขาวิชาและอาจารย์ Soe Soe แห่ง University of Yangon ตรวจสอบความถูกต้องภาษาพม่า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ระวี จันทรส่อง ตั้งชื่อหนังสือตำราให้ดูมีสีสัน ท้ายสุดขอขอบคุณ ศูนย์บริหารงานวิจัย สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ผลิตตำราเล่มนี้ออกเผยแพร่

รองศาสตราจารย์อุบลรัตน์ พันธุมินทร์

สารบัญ

	หน้า
Editor's note	i
คำนำ	iii
สารบัญ	iv
บทที่ 1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการแปล	1
1.1 ความหมายของการแปล	1
1.2 ทฤษฎีการแปล	4
1.3 คุณสมบัติของนักแปล	6
1.4 ชนิดของการแปล	8
1.5 ขั้นตอนการแปล	9
บทที่ 2 หลักการแปลภาษาพม่าเป็นภาษาไทย	13
2.1 เกณฑ์การถ่ายหน่วยเสียง	13
2.1.1 หน่วยเสียงพยัญชนะ	13
2.1.2 หน่วยเสียงสระ	17
2.1.3 หน่วยเสียงวรรณยุกต์	19
2.2 เกณฑ์การแปลระดับคำ	20
2.2.1 การแปลแบบทับศัพท์	20
2.2.2 การแปลแบบแปลศัพท์	27
2.3 เกณฑ์การแปลระดับวลี	32
2.4 เกณฑ์การแปลระดับประโยค	34
2.4.1 ประโยคที่มีคำเชื่อม	36
2.4.2 ประโยคความเปรียบ	39
2.4.3 ประโยคที่มีคำแสดงความเป็นเจ้าของ	43
2.4.4 ประโยคปฏิเสธ	45
2.4.5 สำนวน สุภาษิต คำพังเพย	45
2.4.6 ประโยคที่มีคำลงท้าย	48
2.4.7 ประโยคที่นำคำพูดผู้อื่นมาเล่าต่อ	50
2.4.8 ประโยคบทสนทนา	52
2.4.9 ประโยคที่ลงท้ายด้วยคำถามปฏิเสธ	58
2.4.10 ประโยคที่มีคำร้องเรียก	60

	หน้า
2.4.11 ประโยคที่มีวัน เดือน ปี	69
2.4.12 ประโยคที่เป็นภาษาต่างประเทศ	71
2.4.13 บทร้อยกรอง	72
2.4.14 ประโยคที่มีคำขยายนาม คำขยายกริยา	77
2.4.15 การลำดับเนื้อหา	81
2.4.16 ประโยคที่ใช้เครื่องหมายและวรรคตอน	82
2.4.17 ประโยคที่มีการขยายความเพิ่มเติม	88
2.4.18 การใช้โวหารบรรยายให้เกิดภาพ	90
2.4.19 ประโยคที่มีคำหรือข้อความที่มีความหมายแฝง	94
2.4.20 ประโยคที่มีคำราชาศัพท์	98
บทที่ 3 ข้อผิดพลาดที่เกิดจากการแปล	99
3.1 ด้านการใช้คำ	99
3.1.1 คำเชื่อม	99
3.1.2 คำแสดงอารมณ์ความรู้สึก	100
3.1.3 คำชี้เฉพาะ	104
3.2 ด้านข้อความ	105
3.2.1 ความขาดหาย	105
3.2.2 ความเพิ่มขึ้น	106
3.2.3 ความไม่ตรงต้นฉบับ	109
3.2.4 การลำดับความ	113
3.2.5 ความไม่ชัดเจน	114
3.2.6 ความสละสลวย	114
บทที่ 4 การลงมือแปล	119
4.1 การแปลเอกสารที่ไม่เป็นทางการ	119
4.1.1 โฆษณา	122
4.1.2 นิทาน	128
4.1.3 เรื่องสั้น	132
4.1.4 นวนิยาย	137

	หน้า
4.1.5 การ์ตูน	145
4.1.6 ข้าว	157
4.2 การแปลเอกสารที่เป็นทางการ	161
4.2.1 บัตรประจำตัวประชาชน	161
4.2.2 ทะเบียนสมรส	163
4.2.3 สูติบัตร	165
4.2.4 ปริญญาบัตร	167
บรรณานุกรม	169
ภาคผนวก	173

မြန်မာအက္ခရာ

က / ká / ခ / khá / ဂ / gá / ဃ / gá / င / ṇá /

စ / sá / ဆ / hsá / ဇ / zá / ဈ / zá / ည / ṇá /

ဋ / tá / ဌ / thá / ဍ / dá / ဎ / dá / တ / ná /

ထ / tá / ထ / thá / ဒ / dá / ဓ / dá / န / ná /

ပ / pá / ဖ / phá / ဗ / bá / ဘ / bá / မ / má /

ယ / yá / ရ / yá /
 / rá / လ / lá / ဝ / wá / သ / éá /

ဟ / há / ဌ / lá-ji / အ / ?á /

CHIANG MAI
UNIVERSITY PRESS

ဟတ် 500

ความรู้ทั่วไป เกี่ยวกับการแปล

1.1 ความหมายของการแปล

ความหมายของ “การแปล” ได้มีผู้นิยามไว้หลากหลาย ดังนี้

Eugene A. Nida (1969: 488) ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทฤษฎีการแปลชาวอเมริกัน ให้นิยามว่า “translation is a process in which a person who knows both the source and the receptor language, decodes the message of the source language and encodes it into an appropriate form of the receptor language” การแปลเป็นกระบวนการที่ผู้แปลต้องรู้ทั้งภาษาที่ใช้ในต้นฉบับและภาษาที่ใช้แปล สามารถถ่ายทอดเนื้อหาได้อย่างเหมาะสมจากภาษาต้นฉบับมายังภาษาที่ใช้แปล

Catford (1965: 20) นิยาม “การแปล” ว่า “the replacement of textual material in one language (SL=Source Language) by equivalent textual material in another language (RL=Receptor Language)” การแปลคือการแทนที่เนื้อหาสาระในตัวบทจากภาษาหนึ่งซึ่งเป็นต้นฉบับไปเป็นอีกภาษาของผู้รับสาร

John Wycliffe (อ้างใน สิทธิพิณกุล, 2547: 12-13) ซึ่งเป็นนักปราชญ์อังกฤษ กล่าวว่า การแปล คือ การแปลประโยคให้ได้ความชัดเจนโดยใช้ภาษาของคนสามัญ

Martin Luther (อ้างใน สิทธิพิณกุล, 2547: 12-13) นักปราชญ์ชาวเยอรมัน การแปล คือ ความสามารถถ่ายทอดวิญญาณของต้นฉบับออกมาให้ได้ และให้สามัญชนสามารถเข้าใจได้

Danica Seleskovitch (อ้างใน สิทธิพิณกุล, 2543: 13) กล่าวว่า สิ่งสำคัญในการแปลมี 3 อย่างที่ต้องคำนึงถึง คือ ข้อความ ความหมายแฝงและการถ่ายทอดความหมายออกมาเป็นภาษาแปลตามธรรมชาติ

Peter Newmark (อ้างใน สุพรรณิ ปันมณี, 2548: 6) นักแปลที่มีชื่อเสียงชาวอังกฤษ ได้กล่าวถึงการแปล คือ การถ่ายทอดความหมายจากภาษาหนึ่งไปเป็นอีกภาษาหนึ่ง ซึ่งต้องตรงตามความหมายของผู้เขียน การแปลจึงควรเป็นสิ่งที่เรียบง่ายเหมือนกับที่ผู้พูด

ในภาษาหนึ่งพูดอีกภาษาหนึ่งให้ให้ความหมาย แต่ในความเป็นจริง การแปลอาจเป็นเรื่องยุ่งยากไม่เป็นธรรมชาติ ผู้แปลต้องเสาะแสวงหาตัวเป็นบุคคลอื่นที่มีชีวิตของตัวเอง ในการแปลเนื้อหาหลากหลายประเภะนั้น ผู้แปลมักมีแนวโน้มที่จะถ่ายทอดคำในภาษาต้นฉบับไปสู่คำในภาษาแปลให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่ถึงอย่างไรก็ไม่สามารถจำลองแบบให้เป็นบทเดียวกับต้นฉบับได้

องเดร เลอเฟอแวร์ (André Lefevere) (อ้างใน ทนพร ตริรัตน์สกุลชัย, 2559: 42) นักวิชาการแปลแนววิเคราะห์เชิงวัฒนธรรม ได้นำเสนอแนวคิด “Translation as Rewriting” ว่า งานแปลคืองานที่ถูกเขียนขึ้นใหม่ เนื่องจากงานแปลอาจถูกสร้างผ่านวัตถุประสงค์หรืออุดมการณ์บางอย่างในสังคมที่ทำให้งานแปลนั้นถูกปรับหรือบิดเบือนไปจากเดิม ในขณะเดียวกัน งานที่ถูกเขียนขึ้นใหม่นั้นก็สามารถสร้างมิติใหม่ของวงการแปลหรือวงการวรรณกรรมได้เช่นเดียวกัน

วรรณภา แสงอร่ามเรือง (อ้างใน สุพรรณิ ปิ่นมณี, 2548: 5) สรุปนิยามการแปลของนักแปลชาวเยอรมันว่า การแปลไม่ใช่การแปลรหัสโดยผู้แปลทำหน้าที่เป็นผู้เปลี่ยนรหัสเท่านั้น การแปลไม่ได้แปลเนื้อความที่เรียบง่ายเป็นท่อนๆ แต่เป็นการแปลต่อบท ซึ่งจะต้องมองต่อบททั้งหมดเป็นภาพรวมเนื่องจากภาษาไม่ได้เกิดขึ้นลอยๆ แต่เกิดจากสถานการณ์บางอย่างที่ทำให้ต้องมีการสื่อสาร มีกรอบของวัฒนธรรมมาเกี่ยวข้อง

ทางด้านนักวิชาการไทยก็ได้ให้คำนิยาม “การแปล” ไว้หลากหลายเช่นกัน ดังนี้

สัญญาวิ สายบัว (2540: 1) กล่าวว่า การแปลเป็นเรื่องของการถ่ายทอดความหมายของบทต้นฉบับลงสู่บทที่เป็นฉบับแปล ความหมายจึงเป็นเป้าหมายสำคัญสำหรับผู้แปลที่จะต้องเก็บให้ได้จากต้นฉบับและเป็นสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งในการกำหนดคุณภาพงานแปล

พิมพ์พันธุ์ เวสสะโกศล (2555: 4) ได้สรุปคำจำกัดความของนักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศว่าการแปลเป็นการถ่ายทอดความหมายจากต้นฉบับที่เขียนหรือพูดด้วยภาษาหนึ่งมาเป็นฉบับแปลซึ่งใช้อีกภาษาหนึ่ง โดยพยายามคงความหมายและรูปแบบของต้นฉบับให้ได้มากที่สุดเพื่อให้ผู้อ่านฉบับแปลเกิดความรู้สึกเท่าเทียมกับผู้อ่านต้นฉบับ

สิทธา พินิจภูวดล (2547: 13) กล่าวถึงการแปลในปัจจุบัน คือ การถ่ายทอดข้อความจากภาษาหนึ่งไปยังอีกภาษาหนึ่งโดยรักษารูปแบบ คุณค่า และความหมายในข้อความเดิมไว้อย่างครบถ้วน รวมทั้งความหมายแฝงซึ่งได้แก่ความหมายทางวัฒนธรรม ปรัชญา ความคิด ความรู้สึก ฯลฯ

สุพรรณิ ปิ่นมณี (2545: 15) ได้สรุปถึงนิยามของนักแปลหลายคนไว้ว่า “การแปล” คือ การเน้นเรื่องความหมาย ไม่มีผู้ใดหยิบยกเอาเรื่องการถ่ายคำหรือถ่ายภาษามาเป็นประเด็นหลักในการแปลเหมือนในสมัยโบราณที่มีการแปลคัมภีร์ศาสนา ที่นักแปลจะต้องพยายามเก็บสำนวนและโครงสร้างประโยคจากภาษาโบราณ เช่น ฮีบรู กรีก ลาตินมาไว้ในภาษาอังกฤษให้มากที่สุดเพื่อรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของต้นฉบับ

“การแปล” จึงเป็นเรื่องของการสื่อสาร การสื่อสารมีองค์ประกอบ คือ มีผู้ส่งสาร ตัวสาร ซึ่งเป็นสัญลักษณ์อาจเป็นภาษาพูด ภาษาเขียนอันเป็นสัญลักษณ์ที่เป็นข้อตกลง และตัวผู้รับสาร ดังนั้นการแปลจึงอยู่ตรงกลางระหว่างตัวผู้ส่งสาร และผู้รับสาร ผู้แปลจะมีหน้าที่แปลงสารที่เป็นสัญลักษณ์ซึ่งได้แก่ภาษาใดภาษาหนึ่ง ถ่ายทอดไปยังผู้รับสารต่างภาษาที่อยู่ปลายทาง เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจตรงกับต้นทางตามที่คุณผู้ส่งสารต้องการ

องค์ประกอบของการสื่อสารผ่านการแปล

ผู้ส่งสาร

สัญลักษณ์ - ภาษา

ผู้รับสาร

การแปลงาน เกิดขึ้นจากแรงจูงใจหลายประการ เช่น ประการแรก อาจมาจากความชื่นชอบในเรื่องของภาษา เมื่อได้อ่านงานวรรณกรรมที่ประทับใจขึ้นใดชิ้นหนึ่ง ก็ต้องการถ่ายทอดความประทับใจไม่ว่าจะเป็นเนื้อเรื่องหรือรสทางวรรณกรรมนั้นแก่คนอื่น กอปรกับมีความสามารถทางด้านการใช้ภาษาอยู่แล้วจึงตัดสินใจแปล ประการต่อไปอาจมาจากความจำเป็นบางอย่าง เช่น ได้รับมอบหมายให้สอนวรรณกรรมของบางประเทศ แต่ปรากฏว่าหนังสือที่มีผู้แปลไว้แล้วค่อนข้างหายาก ครั้นจะให้ผู้เรียนอ่านจากต้นฉบับที่เป็นภาษาต่างประเทศก็จะพบอุปสรรคด้านภาษา ผู้สอนจึงจำเป็นต้องคัดเลือกวรรณกรรมมาแปล หรือการที่ประเทศญี่ปุ่นมีการแปลตำราซึ่งเป็นศาสตร์ต่างๆ ของต่างประเทศไว้มาก ทั้งนี้เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อความรู้ความก้าวหน้าทางวิชาการ สนองนโยบายการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างชาติ ประการต่อไปเป็นเรื่องของวิชาชีพ ทั้งนี้เพราะการทำงานแปลในปัจจุบันสามารถประกอบเป็นอาชีพเลี้ยงตัวเองได้ ปัจจุบันจึงมีนักแปลจำนวนมากที่ผลิตผลงานออกอย่างต่อเนื่องและได้รับการยอมรับ ขณะที่บางคนใช้เป็นงานอดิเรกหรืออาชีพเสริม

เมื่อพิจารณาคำนิยามของ “การแปล” ที่มีผู้ให้ไว้ข้างต้นแล้ว จะเห็นว่า “การแปล” แบ่งเป็น 2 สายใหญ่ๆ กล่าวคือสายหนึ่งมีการแปลแบบ “คำต่อคำ” เน้นการเก็บความถูกต้องด้านภาษา มีความพยายามรักษาดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด โดยเฉพาะในสมัยโบราณที่ต้องการเก็บรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์ที่แปล การแปลจึงจะให้ผิดแผกไปจากเดิมไม่ได้เลย อีกสายหนึ่งคือแปลแบบ “เน้นความหมาย” เป็นสำคัญ ไม่จำเป็นต้องเก็บสำนวนหรือโครงสร้างของภาษาต้นฉบับไว้แต่อย่างใด เป็นการแปลโดยมองเป็นองค์รวมเน้นเนื้อหาเป็นสำคัญ มีความสั่นไหวของภาษา การแปลแบบนี้เป็นที่นิยมโดยทั่วไป

อย่างไรก็ตาม สิ่งหนึ่งที่นักแปลต้องคำนึงถึง คือ วัตถุประสงค์ของการแปล งานแปลที่ต่างวัตถุประสงค์กันย่อมใช้วิธีแปลต่างกัน เช่น การแปลที่ตั้งวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กอ่าน ก็ควรเลือกเรื่องที่มีเนื้อหาสนุกสนาน ไม่ซับซ้อน มีคติสอนใจมาแปล โดยใช้ภาษาที่สื่อสารสร้างความเข้าใจได้ง่าย ถ้าเป็นการแปลเพื่อให้ผู้อ่านที่เป็นนักเรียนนักศึกษาได้เข้าใจถึงสังคมวัฒนธรรมของประเทศนั้นๆ ก็ควรเลือกเรื่องที่สะท้อนให้เห็นถึงสังคมวัฒนธรรมที่ชัดเจนพอ เช่น งานของ จิตรราภรณ์ ตันรัตนกุล แปลเรื่อง หงส์ป่า แสดงถึงสภาพสังคมจีนสมัยปฏิวัติวัฒนธรรมอย่างชัดเจน งานแปลของ อุบลรัตน์ พันธุมินทร์ เรื่อง สายเลือด ก็แสดงถึงสังคมพม่าสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งยังคงบรรยายความเกลียดชังเจ้าอาณานิคมญี่ปุ่นหลงเหลืออยู่ ดังนั้น ในฐานะผู้แปลจึงควรพิจารณาวัตถุประสงค์เป็นเบื้องต้น แล้วมีการแปลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ถ้าเป็นเอกสารวิชาการ หรือเอกสารที่ต้องนำไปใช้อ้างอิงอย่างเป็นทางการ ผู้แปลต้องรักษาสาระ ให้ครบถ้วนสมบูรณ์และตรงตามต้นฉบับเดิมทุกประการ ไม่มีการตัดต่อหรือแต่งเติมให้เนื้อหาผิดแผก ไปจากเดิม แต่ถ้าเป็นงานประเภทวรรณกรรมต้องใช้ในการแปลความหมาย เน้นการสื่อสารกับผู้อ่าน โดยคำนึงถึงอารมณ์และความสละสลวยของภาษา สำหรับความหมายที่แฝงเป็นนัยยะ รวมถึงวัฒนธรรม ที่ต่างออกไป ผู้แปลต้องมีหน้าที่ค้นหาและทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ พิถีพิถันกว่าการแปล เป็นการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ไม่ใช่การสื่อความคิดของผู้แปล แต่เป็นการสื่อความคิดของผู้เขียน ในสารซึ่งเป็นต้นฉบับ ผู้แปลเป็นเพียงตัวกลางที่จะเก็บสาระของสารจากต้นฉบับมาเล่าใหม่ โดยใช้ อีกภาษาหนึ่งถ่ายทอดเท่านั้น

กล่าวได้ว่างานแปลเป็นงานที่ต้องอาศัยทั้ง “ศาสตร์” และ “ศิลป์” คำว่า “ศาสตร์” ในที่นี้ หมายถึงต้องใช้ความรู้ความสามารถในหลากหลายสาขา และมีความเข้าใจในสังคมวัฒนธรรมนั้นๆ ที่สำคัญคือต้องเชี่ยวชาญทักษะภาษาต้นฉบับและภาษาที่จะแปล ส่วน “ศิลป์” คือ การทำให้เกิดสอดคล้อง ของเหตุการณ์ เรียงร้อยด้วยความงดงามทางภาษา สามารถสื่ออารมณ์สภาวะแก่ผู้รับสารได้ตั้งสารต้นฉบับ

1.2 ทฤษฎีการแปล

Eugene A. Nida (อ้างใน พรพิมล เสนะวงศ์, 2527: 5-6) กล่าวถึงทฤษฎีการแปลสามทฤษฎี คือ

1. ทฤษฎีทางอักษรศาสตร์ (philological theories) ใช้กับงานวรรณกรรมที่มุ่งถ่ายทอดรูปแบบ ลีลาการเขียน วัตถุประสงค์ของการเขียน รวมทั้งความหมายระดับลึกที่สื่อโดยผ่านสัญลักษณ์ (symbolic level) ไว้ในฉบับแปล

2. ทฤษฎีทางภาษาศาสตร์ (linguistic theories) ให้ความสำคัญกับความถูกต้องด้านความหมาย และโครงสร้างประโยค เปรียบเทียบโครงสร้างภาษาต้นฉบับและภาษาผู้รับสารในระดับโครงสร้างลึก (deep structure) และโครงสร้างผิว (surface structure) แต่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับลักษณะการเขียน (rhetorical features)

3. ทฤษฎีทางสังคมวิทยาภาษาศาสตร์ (sociolinguistic theories) ให้ความสำคัญกับหน้าที่ ของสาร ผู้สื่อสาร ความเป็นมาของสาร สภาพแวดล้อมทางสังคมในการสื่อสาร การตีความในสาร และผู้รับสาร ทฤษฎีนี้มีความสัมพันธ์กับทฤษฎีการสื่อสารแต่ก็ไม่ได้ละทิ้งทฤษฎีทางภาษาศาสตร์

สิทธา พินิจวุฒล (2543: 22-23) สรุปทฤษฎีการแปลสมัยปัจจุบันประกอบด้วย

1. ทฤษฎีภาษาศาสตร์ เน้นเรื่องคำ กลุ่มคำ ประโยค ความหมายของคำทั้งความหมายแฝง เรื่องสังคมภาษาศาสตร์ ซึ่งวัฒนธรรมแต่ละสังคมมีบทบาทสำคัญในการใช้ภาษา ระดับต่างๆ ของภาษา เรื่องจิตวิทยาภาษาศาสตร์ ซึ่งช่วยให้นักแปลเลือกใช้ถ้อยคำสำนวนอย่างมีพลัง มีศิลปะ มีรสชาติ มีชีวิตชีวา

2. ทฤษฎีจิตวิทยา วิชาจิตวิทยาช่วยให้นักแปลมีความรู้ความเข้าใจพฤติกรรมมนุษย์ การแสดงออก ของเพศหญิงเพศชาย เด็ก ผู้ใหญ่ วัยรุ่น คนมีปัญหา คนมีสุขภาพจิตบกพร่อง ฯลฯ ทำให้เกิดความเข้าใจ ตัวละครในวรรณกรรม ในข่าวที่นำมาแปล

3. ทฤษฎีการตลาด งานแปลบางประเภทถือเป็นสินค้าที่เป็นไปตามกระบวนการตลาด เริ่มจากความต้องการและตอบสนองความต้องการต่อยุทธศาสตร์การผลิต และกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้บริโภค ถ้าผู้แปลไม่สนใจการตลาดอาจทำให้การเลือกหนังสือมาแปลไม่สอดคล้องกับความต้องการ และความผันผวนของกระบวนการผลิต ผู้แปลต้องทำความเข้าใจผู้อ่านหรือผู้ซื้อหนังสือแปล เข้าถึงจิตใจของผู้อ่านงานแปลนั้นคือ การรู้จักจิตวิทยาการตลาด

4. ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน ทำให้ผู้แปลรู้จักสื่อประเภทต่างๆ ทั้งสื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งมีบทบาทเด่นในสังคมปัจจุบัน ต้องเข้าใจวิธีการส่งสารและการรับสาร โดยวิธีต่างๆ การแปลจัดได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการสื่อสาร

วรรณา แสงอร่ามเรือง (2542) กล่าวถึงทฤษฎีการแปลที่ได้รับการอ้างอิงถึงอีกหลายทฤษฎี ได้แก่

1. ทฤษฎีอนุวาทศาสตร์ (Skopos theory) ของ Hans Vermeer เป็นทฤษฎีที่ยึดเอาหน้าที่ (function) ของตัวบทเป็นหลัก ทั้งบทต้นฉบับ (source text) และบทแปล (target text) การแปลเป็นกิจกรรมที่มีจุดมุ่งหมาย เน้นผู้รับสารว่าเป็นใคร เป็นการผลิตตัวบทที่มีเป้าหมายเป็นผู้รับสารสังคมตัวบทจะนำเสนอเนื้อหาที่จำเพาะเจาะจงวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง ดังนั้น งานแปลจึงเป็นการนำเสนอข้อมูลของวัฒนธรรมต้นทาง ซึ่งใช้ภาษาหนึ่งไปยังภาษาปลายทาง เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมหนึ่งสู่อีกวัฒนธรรม

2. ทฤษฎีการกระทำการแปล (Translatorisches Handeln) ของ Christiane Nord มีการนำคำสั่งผู้ว่าจ้างแปลมาวิเคราะห์ ผู้แปลจึงต้องทราบถึงความต้องการหรือวัตถุประสงค์ของผู้ว่าจ้าง (Initiator) ว่าต้องการมอบหมายให้ผู้แปลทำอะไร ผู้แปลจึงจะสามารถทำงานตรงกับสิ่งที่ได้รับมอบหมาย ตัวบทซึ่งเป็นต้นฉบับถูกกำหนดจากสถานการณ์การสื่อสาร จัดเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมและทางภาษาดังนั้น งานแปลใช้เป็นเอกสารสำคัญในการสื่อสารวัฒนธรรมต้นทางไปสู่วัฒนธรรมปลายทาง ผู้แปลจะต้องยึดหลักความเชื่อตรงที่มีต่อผู้ว่าจ้างแปล ผู้รับสารปลายทาง หรืออาจรวมทั้งความเชื่อตรงต่อผู้ส่งสารต้นทางด้วย ผู้แปลอาจต้องมีการชี้แจงว่าแปลในลักษณะใด

3. ทฤษฎี Translatorisches Handeln ของ Holz-Mänttari เน้นความสำคัญของการตัดสินใจแปลมากกว่าความสำคัญของเนื้อหาและรูปแบบตัวบทซึ่งเป็นต้นฉบับ งานแปลเป็นงานที่ต้องกระทำโดยผู้เชี่ยวชาญ ประกอบด้วยการกระทำย่อยๆ ซึ่งมีความซับซ้อน ต้องใช้การวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินผล และความคิดสร้างสรรค์ โดยมีมุมมองจากวัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งต่างกัน มีการผลิตตัวบทเพื่อจะนำไปใช้ร่วมกับสื่ออื่นในการถ่ายทอดวัฒนธรรม ทฤษฎีนี้มีเป้าหมายเพื่อค้นหาองค์ประกอบสำคัญของผู้เชี่ยวชาญการแปลที่ทำหน้าที่ผลิตสารข้ามวัฒนธรรม และผู้จ้างงานที่จะต้องสามารถนำสารไปใช้ควบคุม บังคับให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างบุคคลหลายฝ่าย

4. ทฤษฎีวิจ্ঞากรรม (Speech Act Theory) เป็นทฤษฎีที่ศึกษาคำพูดหรือคำกล่าวในฐานะที่เป็นการกระทำอย่างหนึ่ง มุ่งศึกษาหน้าที่ของคำกริยาที่ก่อให้เกิดการกระทำ ศึกษาคำบ่งเจตนาในคำพูดหรือคำกล่าวนั้น ไม่ได้มุ่งศึกษาประเภทของประโยค แต่มุ่งที่การกระทำขณะกล่าวถ้อยคำนั้นเป็นหลัก การนำทฤษฎีวิจ্ঞากรรมมาใช้ในการแปลมาจากแนวคิดที่ว่า ทฤษฎีวิจ্ঞากรรมมุ่งศึกษาหน้าที่ของถ้อยคำและเจตนาของผู้พูด เนื่องจากผู้พูดมีความตั้งใจบางประการ ไม่ได้กล่าวลอยๆ เมื่อผู้แปลทราบเจตนาของเนื้อความ ย่อมแปลได้ตรงตามหน้าที่

5. ทฤษฎีจินตภาพและหน่วยทางภาษาศาสตร์ (Scenes-and-Frames Semantics) ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับทฤษฎีภาษาศาสตร์สังคมสัมพันธ์กับทฤษฎีการสื่อสาร คำว่า Frames Semantics คือ ทฤษฎีภาษาศาสตร์ความหมาย Charles J. Fillmore ซึ่งได้พัฒนามาจากไวยากรณ์การกร (case grammar) โดยฐานคิดของทฤษฎี คือ คนเราไม่สามารถเข้าใจความหมายคำหนึ่งคำใดโดดๆ โดยไม่โยงเข้ากับความรู้อื่นๆ ส่วน Scenes ตามรูปศัพท์หมายถึงเรื่องราวหนึ่งจากเรื่องราวทั้งหมด Scenes-and-Frames Semantics เป็นอรรถศาสตร์สายหนึ่งนำมาใช้ในกระบวนการแปล เน้นความสำคัญของโครงสร้างการสร้งรูปแบบใหม่ในภาษาปลายทาง แต่การแปลไม่ควรอาศัย scenes ที่มาจากประสบการณ์ตามหลักของ Scenes-Frames-Modell เพียงอย่างเดียว ต้องอาศัยบริบทอื่นๆ ด้วย เป็นการประสานกันของกระบวนการ Bottom up-process ซึ่งต้องอาศัยความรู้ด้านคำ ไวยากรณ์ ภาษาในการเข้าใจความหมาย และ Top down-process ซึ่งต้องอาศัยประสบการณ์ที่มีอยู่ในการเข้าใจความหมาย ทั้ง Bottom up-process และ Top down-process เป็นทฤษฎีจิตวิทยาภาษาศาสตร์ การแปลโดยคำนึงถึงหลักอรรถศาสตร์ทั้งสามจึงเป็นทางออกหนึ่งในการแปลที่เหมาะสม

ปัทมา อัดนโธ (2010) กล่าวถึงทฤษฎีจินตภาพคือภาพที่เกิดขึ้นและหน่วยทางภาษาศาสตร์คือรูปแบบทางภาษาศาสตร์ของ Charles J. Fillmore ได้เน้นความรู้ต้นแบบของแต่ละคนว่าเกิดจากประสบการณ์ของตน ซึ่งมีการเรียนรู้ความหมายจากภาพรวมของสถานการณ์หรือสิ่งต่างๆ ที่ประสบ แล้วจึงพิจารณาดูว่าจะถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูดได้หรือไม่ ประสบการณ์ก็คือ จินตภาพ เช่น ประสบการณ์กำหนดว่าสัตว์ที่มีลักษณะเช่นนี้เรียกว่า แมว เมื่อมาเจอเข้ากับแมวอีกตัวหนึ่งก็คิดว่า สัตว์ตัวนี้น่าตาลักษณะเหมือนกับที่เคยใช้คำว่าแมวหรือไม่ ถ้าเหมือนก็จะเรียกสัตว์ตัวนี้ว่าแมว คำว่า แมวซึ่งเป็นรูปทางภาษาศาสตร์ทำให้เกิดจินตภาพขึ้นได้ ดังนั้น การแปลงานจึงอาศัยทฤษฎีนี้เป็นหลัก โดยผู้แปลต้องแปลให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพตรงตามทีผู้เขียนต้นฉบับต้องการ ประสบการณ์ การรับรู้สิ่งต่างๆ ร่วมกันของคนเรา จนเกิดจินตภาพหรือรูปแบบทางภาษาศาสตร์ ดังนั้น กรณีที่แปลแล้วไม่สามารถสื่อความได้ครอบคลุม ผู้อ่านบทแปลไม่มี “จินตภาพหรือรูปแบบทางภาษาศาสตร์” ที่ชัดเจน ผู้แปลอาจต้องเสริมคำอธิบายเข้าไป โดยการใช้แนวคิด “explicitation” ซึ่งริเริ่มโดย Vinay and Darbelnet ซึ่งเป็นวิธีการทำให้ผู้อ่านฉบับแปลสร้างจินตภาพได้เทียบเคียงต้นฉบับได้

1.3 คุณสมบัติของนักแปล

“คุณสมบัติ” หมายถึง ลักษณะดีงาม ลักษณะที่เป็นคุณของบุคคลนั้นๆ อันจะส่งผลให้เกิดความสำเร็จในการครองชีวิต ในหน้าที่การงาน การกำหนดคุณสมบัติผู้ที่ประกอบอาชีพแต่ละอาชีพแตกต่างกันไป นักแปลซึ่งปัจจุบันเป็นอาชีพหนึ่ง การจะเป็นนักแปลที่ดีควรมีคุณสมบัติต่อไปนี้

1. มีความรู้ความเชี่ยวชาญในภาษาที่ตนจะแปล หากไม่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเพียงพอ อาจทำให้การแปลผิดพลาดได้ นอกจากนี้ ยังต้องมีความสามารถด้านการใช้ภาษาของตนเองในระดับดีด้วย Newmark (อ้างใน สุพรรณิ ปิ่นมณี, 2548: 23) กล่าวถึงผู้แปลว่าจะต้องพยายามขยายขอบเขตความรู้และปรับปรุงวิธีการใช้ภาษาของตนอยู่เสมอ และต้องติดตามหาข้อมูลเกี่ยวกับศัพท์ที่ใช้วงการต่างๆ

งานแปลที่ดีต้องมีการใช้ภาษาที่งดงาม สั้นไหลเสมือนไม่ใช้งานแปล ดังนั้น ผู้แปลจึงต้องมีความสามารถที่จะใช้ภาษาในการถ่ายทอด แม้ว่าในขณะแปล ผู้แปลอาจยึดติดอยู่กับศัพท์สำนวนภาษาในต้นฉบับ แต่ก็ต้องพยายามคิดเป็นสำนวนภาษาของตนและขัดเกลาให้อ่านแล้วไม่ติดขัด

2. มีความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมของสังคมที่ปรากฏในเอกสารต้นฉบับ ทั้งนี้เพราะการเข้าใจวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของสังคมนั้นๆ อย่างลึกซึ้ง จะช่วยให้งานแปลมีความสมบูรณ์ สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ถูกต้องแก่ผู้อ่านได้ สิ่งที่ต้องรู้อาจเป็นด้านสภาพแวดล้อม สถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมอากาศว่าเป็นอย่างไร วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น มีการใช้เครื่องมืออะไรบ้างในการดำรงชีวิต วัฒนธรรมด้านศาสนา และประเพณีจะช่วยให้เข้าใจความคิด ความเชื่อ ความรู้สึกของคนในสังคมนั้นๆ เช่น คนในสังคมที่นับถือพุทธศาสนาเถรวาท เชื่อเรื่องกรรม การเวียนว่ายตายเกิด การหลุดพ้น เป็นต้น อันจะนำไปสู่ความเข้าใจสังคม การประพฤติปฏิบัติของคนในสังคมนั้นๆ

3. คำนึงถึงความเท่าเทียม ความเหมือนกันของความหมายของคำในประโยค จนสามารถสร้างปฏิกิริยา หรือจินตภาพให้ผู้อ่านฉบับแปลได้ใกล้เคียงกับปฏิกิริยาในผู้อ่านต้นฉบับ เช่น คำบอกระดับของสีในแต่ละภาษาอาจแตกต่างกันตามการรับรู้ของคนในสังคมที่เป็นผู้กำหนดคำขึ้นใช้แทนสีนั้นๆ ผู้แปลซึ่งไม่ใช่คนในสังคมดังกล่าวต้องหาคำที่ใกล้เคียงกับสีนั้นมากที่สุดนำมาใช้แปล ตัวอย่าง ภาษาพม่ากล่าวถึงสีๆ หนึ่งซึ่งอยู่ในหมวดหมู่ของสีแดงว่า แจ้จก์-ตเว-หย่าว ခြောက်သွေ့နုနု ผู้แปลอาจใช้วิธีสัมผัสภาษาแล้วเอาผืนสีไปให้คนพม่าดู เมื่อเทียบกับกันจนได้สีที่ใกล้เคียงแล้ว จึงแปลคำนี้ว่า "สีเลือดนก" ซึ่งจะช่วยให้ผู้อ่านที่เป็นคนไทยเข้าใจเห็นภาพสีได้ชัดเจน ในส่วนของคำอุทานแต่ละภาษามีการใช้ต่างกันเช่นกัน เช่น คนพม่าโดยเฉพาะผู้หญิงเมื่อตกใจมักกร้อว่า อะ-มะ-เล အဝေး เมื่อแปลอาจเทียบเคียงได้กับ "ว้าย, ตายแล้ว"

ภาษาพม่าและภาษาไทยมีการใช้ระดับคำต่างกัน ความต่างนั้นอาจเกี่ยวเนื่องกับความเป็นทางการไม่เป็นทางการ เช่น คำว่า "พ่อแม่" กับ "บิดามารดา" หรือเกี่ยวเนื่องกับฐานันดรศักดิ์ เช่น คำว่า "ตาย" "เสีย" "มรณภาพ" "สวรรคต" ผู้แปลจึงต้องใช้ให้ถูก

4. เป็นนักอ่าน นักค้นคว้าแสวงหาความรู้ การเป็นนักอ่านที่ดีต้องอ่านหนังสือบ่อยและหลายประเภท จะทำให้รู้จักคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ สามารถซึมซับเอาคำหรือสำนวนภาษาที่สละสลวยมาใช้ในงานแปลได้อย่างเหมาะสม แต่ถ้าวางแปลติดขัดเพราะไม่ทราบความหมายที่แท้จริงของคำหนึ่งคำใดหรือประโยคหนึ่งประโยคใด ต้องชวนขวยเสาะหาความรู้ที่ถูกต้องจากหนังสือหรือไม่ก็สอบถามจากผู้รู้

5. มีความซื่อสัตย์และให้เกียรติผู้แต่ง ความซื่อสัตย์ในที่นี้หมายถึง ความซื่อสัตย์ต่อต้นฉบับ ผู้แปลมีหน้าที่ต้องรักษาความเดิมให้ถูกต้องไม่ผิดเพี้ยน บางครั้งด้วยเหตุผล ด้านความสละสลวยของภาษาอาจมีการแต่งเติมบ้าง แต่ต้องระวังไม่ให้ความหมายกลายไปจากต้นฉบับ ผู้แปลต้องตระหนักเสมอว่าตนเป็นเพียงผู้ถ่ายทอดความคิดของผู้แต่งเท่านั้น

6. มีความมานะพยายาม ผู้แปลอาจประสบปัญหาหลายอย่างในขณะแปล เช่น ปัญหาด้านภาษาหรือวัฒนธรรมที่ไม่คุ้นชินซึ่งต่างไปจากที่เคยรับรู้ สอดแทรกเข้ามาในเรื่อง ผู้แปลต้องไม่ยอมแพ้เมื่อพบกับอุปสรรคดังกล่าว ต้องเอาชนะด้วยความมานะ ใฝ่เรียนใฝ่รู้ ใฝ่ค้นคว้า ถ้าเป็นปัญหาด้านภาษาหรือวัฒนธรรมที่ไม่เข้าใจอาจใช้วิธีนำกลับไปสอบถามเจ้าของภาษา ส่วนถ้าเป็นเรื่องความสละสลวยของภาษาก็ต้องอาศัยการขัดเกลาทั้งจากตัวผู้แปลเองโดยการอ่านซ้ำหลายๆ ครั้ง และอาศัยผู้อื่น

ช่วยขัดเกลาให้ ก่อนที่งานแปลจะเผยแพร่สู่สาธารณชนจำเป็นต้องผ่านกระบวนการแก้ไขขัดเกลาหลายครั้ง

7. มีความใจกว้าง ยอมรับฟังคำวิจารณ์ทั้งในด้านบวกและด้านลบ การยอมรับฟังคำวิจารณ์ยอมให้ผู้อื่นติชมนั้น จะช่วยให้ผู้แปลมองเห็นข้อบกพร่องในงานของตนเอง สามารถนำคำวิจารณ์นั้นมาพัฒนางานแปลให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นได้

8. มีจินตนาการ ผู้แปลต้องอาศัยจินตนาการเชื่อมโยงเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ เข้าด้วยกันเป็นลำดับเหตุผล จะช่วยให้เนื้อหาที่แปลต่อเนื่องไม่สะดุด แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าให้ผู้แปลใช้จินตนาการต่อเติมเสริมแต่งจนข้อความผิดแผกแตกต่างไปจากต้นฉบับ การอาศัยจินตนาการในงานแปลจะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อหาชัดเจนยิ่งขึ้น

9. มีความละเอียดรอบคอบ ตรวจสอบทุกบททุกตอนไม่ให้ผิดเพี้ยนไปจากต้นฉบับ การตรวจสอบต้องกระทำหลายครั้ง หรืออาศัยผู้ตรวจสอบที่มีความรู้หลายคนมาช่วย

ศศิ อินทโกสม (2014) กล่าวว่า การจะเป็นนักแปลที่ดีได้นั้น สิ่งที่ผู้แปลพึงระวัง ได้แก่

1. ปัญหาด้านความเข้าใจ ได้แก่ ด้านความรู้ภาษาต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นด้านคำศัพท์ที่อาจเป็นคำไวพจน์หรือคำหลายความหมาย (polysémie) คำพ้องรูปในภาษาเดียวกัน (homographe) คำพ้องรูปในสองภาษา (fauxamis) คำที่สะกดใกล้เคียงกัน (paronymie) ความหมายแฝงของคำ (connotation) สำนวน (figement) และสหพทหรือคำที่มีกปรากฏร่วมกัน (collocation)

นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านคลังความรู้ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับเนื้อเรื่องที่แปล บางครั้งอาจเป็นเรื่องเฉพาะด้าน ใช้คำศัพท์เฉพาะสาขา หรือเป็นวัฒนธรรมเฉพาะที่ปรากฏในสังคมต้นทาง

2. ปัญหาด้านการถ่ายทอด อาจเกิดจากความรู้ภาษาแม่ไม่ดีพอ ไม่สามารถใช้คำที่ให้ความหมาย กระชับ ชัดเจน ถูกต้อง สละสลวย ผู้แปลอาจยึดติดกับภาษาและโครงสร้างของภาษาต้นฉบับ หรือไม่ได้พิจารณาวัตถุประสงค์ของงานแปล จึงทำให้การแปลผิดไปจากวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ การใช้ประโยชน์จึงเกิดได้ไม่เต็มที่

1.4 ชนิดของการแปล

Mildred L. Larson (อ้างใน สุพรรณิ ปันมณี, 2548: 10-11) กล่าวถึง การแปลว่ามี 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ การแปลแบบรักษารูปแบบ (form-based translation) เป็นการแปลโดยรักษาคำและรูปแบบเดิมของภาษาต้นฉบับไว้ทุกประการ เหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาภาษาต้นฉบับ การแปลแบบนี้แม้จะมีการปรับโครงสร้างประโยคบ้างแต่ก็ไม่เป็นธรรมชาติ ส่วนอีกชนิดคือการแปลแบบรักษาความหมาย (meaning-based translation) คือ การถ่ายทอดความหมายจากภาษาต้นฉบับไปสู่ภาษาแปลอย่างเป็นธรรมชาติทั้งในด้านโครงสร้างไวยากรณ์และการเลือกใช้คำ การแปลแบบนี้แทบไม่เหลือร่องรอยของภาษาต้นฉบับ เมื่ออ่านก็รู้สึกว่าเป็นงานแปล

T.H. Savoy (อ้างใน สุพรรณิ ปันมณี, 2548: 21) ได้กล่าวถึงเกณฑ์การแปลซึ่งวางไว้กว้างๆ ส่งผลต่อชนิดการแปล ในการแปลบทกวีนิพนธ์ จะแปลเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรองก็ได้ จะแปลเอาคำ

หรือเอาความ จะแปลให้เป็นงานต้นฉบับหรือแปลให้ดูเป็นงานแปลก็ได้ จะสะท้อนลีลาต้นฉบับหรือทำให้เป็นลีลางานแปลก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับงานที่จะนำมาแปลนั้นเป็นงานชนิดใด ผู้แปลก็ต้องเลือกหลักเกณฑ์ให้เหมาะสมกับงานแปลชิ้นนั้นๆ

โดยทั่วไปการแปลจึงมี 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ

1.4.1 การแปลตามตัวอักษร (Literal Translation) หรือ การแปลแบบรักษารูปแบบ (form-based translation) คือ การแปลในลักษณะคำต่อคำ รักษาถ้อยคำสำนวนต่างๆ ในภาษาต้นฉบับไว้ให้มากที่สุด การแปลแบบนี้มีข้อดี คือ สามารถรักษาความเดิมในต้นฉบับไว้ได้ทั้งหมดแต่อาจมีข้อด้อยในด้านภาษา การแปลแบบตรงตามตัวอักษรมักใช้แปลเอกสารของทางราชการที่ต้องการความถูกต้องเป็นหลัก ไม่ให้ความสำคัญกับความสละสลวยทางภาษา เอกสารดังกล่าว เช่น บัตรประชาชน ทะเบียนบ้าน ทะเบียนสมรส ปริญญาบัตร เป็นต้น

1.4.2 การแปลเก็บความ (Free Translation) หรือการแปลแบบรักษาความหมาย (meaning-based translation) คือ การแปลในลักษณะเก็บความหมายหรือใจความจากต้นฉบับมาถ่ายทอดลำดับใหม่ โดยใช้ภาษาของผู้แปลเอง ดังนั้น ผู้แปลต้องทำความเข้าใจหรือตีความเนื้อหาในต้นฉบับให้ได้ก่อน การแปลแบบนี้อาจมีการเพิ่มเติมถ้อยคำสำนวนเข้าไป หรือมีการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดบางส่วน หรือมีการลำดับเนื้อหาใหม่เพื่อให้เกิดความเหมาะสมยิ่งขึ้น อีกทั้งมีความสละสลวยทางภาษา ในขณะที่เดียวกันก็สามารถรักษาความหมายสำคัญของต้นฉบับไว้ได้ ข้อดีของการแปลแบบเก็บความ คือ ความสั้นไหลของภาษา แต่ก็มีข้อด้อย คือ ผู้อ่านที่สนใจด้านภาษาไม่สามารถเห็นเค้าเดิมของถ้อยคำสำนวนการแปลแบบนี้ใช้กับเอกสารที่ไม่เป็นทางการเช่น ข่าว นิทาน เรื่องสั้น นวนิยาย เป็นต้น

งานแปลจึงอาจเป็นไปได้ที่เป็นการผสมผสานกันระหว่างการแปลแบบตามตัวอักษร และแบบเก็บความ ขึ้นอยู่กับวิจารณ์ญาณของผู้แปลพิจารณาถึงความเหมาะสมว่าเนื้อหาส่วนไหนควรแปลแบบตามตัวอักษร ส่วนไหนควรแปลแบบเก็บความ ที่สำคัญคือผู้แปลต้องพยายามทำให้เกิดการผสมกลมกลืนกันอย่างเหมาะสมให้ได้

1.5 ขั้นตอนการแปล

การแปลงานชิ้นใดชิ้นหนึ่ง มีลำดับขั้นตอนดังนี้

1.5.1 การเลือกเรื่องที่จะนำมาแปล ถ้าเป็นงานวรรณกรรม ผู้แปลต้องคำนึงถึงกลุ่มเป้าหมายหรือผู้รับสารก่อนว่าเป็นกลุ่มใด เช่น กลุ่มเด็ก กลุ่มผู้ใหญ่ กลุ่มผู้หญิง กลุ่มผู้ชาย เป็นต้น การเลือกแปลหนังสือควรเลือกเรื่องที่ตนเองถนัดและชอบ ควรคำนึงถึงคุณค่าที่ผู้อ่านจะได้รับเป็นประการสำคัญด้วย หากเป็นหนังสือที่ได้รับรางวัลหรือผู้แต่งมีชื่อเสียงก็จะมีส่วนช่วยให้หนังสือแปลเล่มนั้นได้รับความสนใจจากผู้อ่าน

1.5.2 การอ่านเรื่องที่จะนำมาแปล การอ่านมีหลายขั้นตอน ขั้นตอนแรก คือ ลงมืออ่านอย่างคร่าวๆ พอเข้าใจเนื้อหา เห็นว่าภาษามีความยากง่ายเพียงใดแล้ว ขั้นตอนต่อมา คือ การอ่านอีกครั้งเพื่อทำความเข้าใจเนื้อหาอย่างถ่องแท้ การอ่านในครั้งนี้ ต้องมีการตีความต้นฉบับให้ถูกต้อง ถ้ามีถ้อยคำ

สำนวนใดไม่เข้าใจต้องจดบันทึก เพื่อจะนำไปสืบหาค้นคว้าต่อไป แต่ถ้าพบว่าหนังสือเล่มนั้นใช้ภาษายาก ผู้แปลควรหาผู้ช่วยซึ่งมีคุณสมบัติ คือ เป็นคนที่ใช้ภาษาในต้นฉบับเป็นภาษาประจำชาติ ขณะเดียวกัน ถ้าผู้ช่วยคนนั้นมีความรู้ในภาษาที่จะใช้แปลดีพอด้วยก็จะยิ่งเป็นประโยชน์ต่องานแปล เพราะสามารถช่วยตรวจสอบความถูกต้องระหว่างความในต้นฉบับกับฉบับแปลได้

1.5.3 การลงมือแปล กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ (กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์, 2505: 490) ให้กฎการแปลไว้ว่า “กฎอันพึงยึดถือในการแปลก็คือ จะต้องพยายามแปลคำที่มีอยู่ในต้นฉบับ แต่ไม่แปลคำต่อคำ หากแปลให้ได้ใจความ ให้คำแปลตรงกับความในต้นฉบับ ถ้อยคำนั้นจะยาวสั้นกว่ากันอย่างไรก็ตามที”

เมื่อทำความเข้าใจกับเนื้อหาแต่ละวรรคตอนในต้นฉบับแล้ว ผู้แปลต้องนำมาสรุป เป็นความคิดของตนเองแล้วจึงลงมือเขียนด้วยสำนวนภาษาของตน เสมือนว่าตนเป็นผู้เขียน หากแต่ความคิดที่นำมาเขียนนั้นแท้จริงไม่ใช่ความคิดของตนเอง แต่เป็นการนำความคิดของผู้อื่นมาบอกเล่าถ่ายทอดอีกชั้น

สิ่งที่ผู้แปลควรคำนึงถึงคือ ต้องดูสถานการณ์ในแต่ละตอนว่าเป็นทางการหรือไม่เพียงใด เพราะผู้แปลต้องเลือกใช้ระดับของภาษาให้สมจริงตามสถานการณ์นั้นๆ

1.5.4 การตรวจสอบความถูกต้อง เมื่อแปลเสร็จในแต่ละตอนแล้ว ผู้แปลต้องหมั่นตรวจสอบความถูกต้อง ตรวจดูคำ สำนวนหรือประโยคที่ใช้ว่าตรงตามต้นฉบับหรือไม่ วางคำขยายผิดที่หรือไม่ คำที่เกี่ยวกับอารมณ์ความรู้สึก ผู้แปลเลือกใช้ได้ตรงหรือใกล้เคียงกับที่ผู้เขียนต้องการหรือไม่ ผู้แปลต้องระมัดระวังอย่าใช้คำผิดความหมายหรือไม่ครอบคลุมความหมายเดิม ใจความตอนใดยังขาดความชัดเจน ผู้แปลอาจอธิบายเสริม ตอนใดขาดน้ำหนักรก็ต้องแก้ไขให้น้ำหนักใกล้เคียง

นอกจากด้านภาษา ผู้แปลต้องให้ความสนใจความถูกต้องของมิติทางวัฒนธรรมด้วย ทั้งนี้เพราะงานแปลทุกชิ้นไม่สามารถตัดขาดจากปัจจัยทางวัฒนธรรมได้ ผู้ผลิตงานต้นฉบับล้วนตกอยู่ภายใต้สังคมและสิ่งแวดล้อมหนึ่งๆ ในขณะที่ผู้แปลอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ต่างออกไป จึงจำเป็นต้องศึกษาค้นคว้าหรือถ้าหากมีโอกาสไปใช้ชีวิตอยู่ในสังคมนั้นๆ สักระยะก็จะช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งขึ้นได้

ดังนั้น การตรวจสอบความถูกต้องไม่ว่าด้านภาษาหรือวัฒนธรรม นอกจากตัวผู้แปลตรวจสอบเองแล้ว อาจขอให้ผู้ช่วยซึ่งมีความรู้ดีในวัฒนธรรมและภาษาต้นฉบับตรวจสอบอีกชั้นหนึ่ง จะช่วยลดข้อผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นได้

1.5.5 การขัดเกลาสำนวนภาษา ได้กล่าวในตอนต้นบ้างแล้วว่า การจะทำให้สำนวนภาษาสละสลวยไพเราะได้นั้น ควรใช้วิธีนำงานที่แปลไปให้ผู้ซึ่งมีความรู้ด้านการใช้ภาษาอ่านสัก 4-5 คน แล้วขอคำวิจารณ์ จากนั้นจึงนำคำวิจารณ์มาขัดเกลาสำนวนภาษาอีกครั้ง วิธีนี้ถือเป็นวิธีที่ดี ทั้งนี้เพราะแต่ละคนย่อมมองเห็นข้อดี ข้อด้อยแตกต่างกันไป แต่ถ้าไม่มีผู้ช่วยอ่าน ผู้แปลก็ต้องตรวจสอบเองหลายๆ ครั้ง โดยสมมุติตัวเองเป็นผู้อ่าน งานที่ได้จึงจะสมบูรณ์

1.5.6 การจัดพิมพ์ ผู้แปลควรมีการตกลงรายละเอียดกับสำนักพิมพ์เกี่ยวกับการจัดพิมพ์ เช่น จำนวนหนังสือที่จะพิมพ์ งบประมาณ รวมทั้งสรุปเนื้อหาของหนังสือเพื่อที่ทางสำนักพิมพ์จะได้ออกแบบรูปเล่มให้เข้ากับเนื้อหาของงานแปล ที่สำคัญอีกประการ คือ สำนักพิมพ์ควรมีคนพิสูจน์อักษร หากไม่มี